

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد نطنز

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد « M. A »
گرایش حقوق خصوصی

عنوان:

مطالعه تطبیقی تعدد زوجات در قوانین ایران و فقه امامیه و حنفی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محسن روشن

نگارش:

سعید صرامی فروشانی

پائیز ۱۴۰۰

بسم الله الرحمن الرحيم

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

بیایری از خداوند بجان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و بهاره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادر انجمن و اعضاء هیات علمی و اعضای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تحفی نکنیم:

- ۱- اصل برات: التزام به برات جویی از حرکات رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلائند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از حرکات جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکارگران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم با و حرمت در انجام تحقیقات و رعایت جانب تعد و خودداری از حرکات حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران، پرسنل، هیات مدیران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشورهای مربوط به تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکات پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکارگران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

«تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی»

اینجانب سعید صرامی فروشانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته / دکتری تخصصی در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ از پایان نامه خود تحت عنوان «مطالعه تطبیقی تعدد زوجات در قوانین ایران و فقه امامیه و حنفی» با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

- ۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.
- ۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه یا رساله را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد، مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی

تاریخ و امضاء

تقدیر و تشکر:

اینک که با عنایت و استمداد از خداوند متعال نگارش این تحقیق را به پایان رساندم او را سپاس می گویم که با لطف و رحمت بی انتهایش این توفیق را به بنده ارزانی داشت و بدین وسیله تشکر و امتنان قلبی خود را از کلیه اساتید بزرگوار بالاخص استاد راهنمای ارجمند جناب آقای دکتر محسن روشن که در مقام استاد راهنما، حقیر را در تدوین این تحقیق یاری رساندند سپاسگزاری نموده و توفیق روزافزون ایشان را از درگاه خداوند منان خواستارم.

تقدیم به:

مقدسترین واژه ها در لغت نامه دلم، مادر مهربانم که زندگیم را مدیون مهر و عطوفت او می دانم؛

پدر، مهربانی مشفق، بردبار و حامی؛

همسرم که نشانه لطف الهی در زندگی من است؛

برادر و خواهرم همراهان همیشگی و پشتوانه های زندگیم...

«فهرست مطالب»

صفحه	عناوین
۱	چکیده
	مقدمه
	فصل اول) کلیات
	الف) بیان مساله
	ب) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
	ج) پیشینه تحقیق
	د) سوالات تحقیق
	ه) فرضیه های تحقیق
	و) اهداف تحقیق
	ز) روش تحقیق
	ح) ساختار تحقیق
	فصل دوم) مفاهیم، پیشینه و مبانی
	مبحث اول) تعاریف
	گفتار اول) نکاح
	گفتار دوم) شرط ضمن عقد
	گفتار سوم) شرط عدالت
	گفتار چهارم) تعدد زوجات
	مبحث دوم) تاریخچه تعدد زوجات
	گفتار اول) در فقه
	گفتار دوم) در حقوق موضوعه
	مبحث سوم) مبانی نظری موافقان تعدد زوجات
	گفتار اول) تکثیر نسل مسلمانان
	گفتار دوم) جلوگیری از فساد و فحشا
	مبحث چهارم) مبانی نظری مخالفان تعدد زوجات
	گفتار اول) آثار سوء اجتماعی و خانوادگی

گفتار دوم) خلاف عمل مشهور طبیعت

گفتار سوم) ترغیب مردان به هوسرانی

فصل سوم) شرایط تحقق تعدد زوجات در فقه امامیه، حنفیه و حقوق موضوعه

مبحث اول) مشروعیت تعدد زوجات از منظر فقه امامیه

گفتار اول) آیات

گفتار دوم) روایات

مبحث دوم) مشروعیت تعدد زوجات از منظر فقه حنفی

گفتار اول) آیات

گفتار دوم) روایات

مبحث سوم) شرط رعایت عدالت در تعدد زوجات در فقه امامیه و حنفیه

گفتار اول) فقه امامیه

گفتار دوم) فقه حنفیه

مبحث چهارم) شرایط تعدد زوجات در قوانین موضوعه

گفتار اول) لزوم رعایت عرف

گفتار دوم) توانایی مالی

گفتار سوم) رضایت همسر اول

فصل چهارم) تبیین ماهیت تعدد زوجات در حقوق موضوعه و سیر تقنینی آن

مبحث اول) سیر تحولات تقنینی درباره تعدد زوجات در حقوق ایران

گفتار اول) تعدد زوجات در قانون مدنی مصوب ۱۳۱۳

گفتار دوم) تعدد زوجات در قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۴۶

گفتار سوم) تعدد زوجات در قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳

گفتار چهارم) تعدد زوجات در لایحه‌ی حمایت خانواده مصوب ۱۳۸۶

گفتار پنجم) تعدد زوجات در قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱

مبحث دوم) اعتبار شرط ضمن عقد عدم تزویج در نکاح

گفتار اول) بطلان شرط

گفتار دوم) صحت شرط

گفتار سوم) بررسی بند ۱۲ نکاحنامه رسمی

فصل پنجم) نتیجه گیری و پیشنهادات

الف) نتیجه گیری

ب) ارائه پیشنهاد

منابع و ماخذ

چکیده

جواز تعدد زوجات از احکام مورد پذیرش همه مذاهب اسلامی است. مستند اصلی این حکم، قرآن کریم می باشد و مهمترین آیه ای که دلالت بر آن دارد آیه سوم سوره نساء است. علاوه بر آن، روایات معصومان (ع) و سیره عملی آنان نیز دلالت بر مشروعیت تعدد زوجات دارد؛ از نظر مشهور مفسران، مفهوم آیه مذکور بر تجویز تعدد زوجات تا چهار همسر با رعایت شرایط آن دلالت دارد. این شرایط که در حالت مباح بودن، مورد اتفاق همه مذاهب اسلامی است عبارتند از رعایت عدالت بین زنان و حقوق آنان اعم از نفقه، حسن معاشرت، حق میت و مضاجعت که در کتب فقهی به رعایت حق قسم (هم بستری) تعبیر شده است؛ اگرچه درباره شرط رعایت عدالت در تعدد زوجات میان همه مذاهب اسلامی اتفاق نظر وجود دارد، اما در تفسیر آن و تعیین متعلق عدالت میان فقهای امامیه و حنفیه اختلاف نظر وجود دارد. فقهای امامیه و حنفیه برای حدوث تعدد زوجات با استناد به آیات قرآن، شرط عدل و تمکن مالی را از جمله شرایط موجهه می شناسند. اولین بار قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۴۶ در ماده ۱۴ اجازه دادگاه را مبنی بر ازدواج مجدد منوط به احراز قدرت اجرای عدالت نمود؛ آن هم عدالتی که از یک سو مفهوم و حدود آن مجمل بوده و از سویی دیگر، ضمانت اجرای فقدان آن مشخص نشده بود. پس از آن در قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳ مواد ۱۶ و ۱۷ جایگزین ماده ۱۴ قانون پیشین حمایت خانواده گردید اما اجرای عدالت محدود به رضایت همسر اول و به عبارتی رعایت حقوق زن اول شده و از مفهوم عالی عدالت در حقوق اسلام در خصوص ازدواج مجدد منصرف گردید و پس از آن، این موضوع در قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ مورد بازبینی مجدد قرار گرفت. در قانون مذکور، صرف مشروط کردن تعدد زوجات به احراز توانایی مالی مرد بدون آثار اجتماعی، روانی و حقوقی آن تأثیر چندانی در رفع این مشکل نداشته است؛ ثانیاً آنچه در زمان حاضر موجب سست شدن و آسیب زدن به بنیان خانواده گردیده تجویز بی حد و حصر ازدواج موقت می باشد این در حالی است که قانون مذکور صرفاً مصادیق تجدید فراش دائم را تحدید نموده است. در مجموع باید بیان داشت که نگاه قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ به تعدد زوجات، هرچند یک گام به جلو بوده است لیکن یک نگاه سطحی و بدون توجه به واقعیت های روز است. در این تحقیق که با استفاده از ابزار کتابخانه ای به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است با هدف بررسی دیدگاه فقهای امامیه و حنفیه درباره تعدد زوجات و بیان وجوه افتراق و اشتراک میان آنها و نیز رویکرد قانونگذار موضوعه به تبیین موضوع مذکور پرداخته شده است.

کلیدواژگان: نکاح، امامیه، حنفی، تکثیر، فقه.

تعدد زوجات یا به عبارت دیگر بیشتر از یک زن انتخاب کردن، پیش از آئین مقدس اسلام نیز رواج داشته است. اسلام پدیده‌ی تعدد زوجات را به وجود نیاورده و آن را وضع نکرده است بلکه پیش از آن نیز در میان ادیان گوناگون وجود داشته است. در ادیان مشرق زمین، نص صریح بر منع تعدد زوجات وجود نداشته و کدام دینی پیروان خود را از تعدد زوجات منع نکرده اند. در میان بعضی از امت های گذشته مثل اقوام یهود و اعراب، یک مرد گاهی بیشتر از بیست زن را نیز می‌توانسته به عقد نکاح خود درآورند. در تاریخ، تعداد زن های حضرت سلیمان را بیشتر از صدها نفر شمرده اند (طباطبائی، ۱۳۸۹، ص ۱۷۴) پس اسلام تعدد زوجات را به وجود نیاورده بلکه با آن مواجه شده و آن را تائید و اصلاح کرده است. بنابراین باید این تهمت را که بعضی از ناآگاهان و یا مغرضان به پیغمبر گرامی اسلام وارد می‌کنند که آن بزرگوار تعدد زوجات را تشریع کرده و شهوت‌پرستی را رواج داده، از ساحت مقدس پیامبر به‌دور بدانیم که برای آن هیچ مایه‌ی علمی و تاریخی وجود ندارد.

موضوع دیگر اینکه در آموزه‌های تربیتی اسلام ازدواج به عنوان یک اصل مهم در زندگی اجتماعی و فردی بشر مطرح شده که فوائد گوناگون را در بر دارد. فوایدی که شامل ابعاد جسمی، روحی، روانی، اجتماعی و دینی انسان می‌شود لذا اسلام بر خلاف مسیحیت، ازدواج را یک امر مقدس دانسته و پیروان خود را به زنده‌نگهداشتن این سنت نبوی دستور داده است. اسلام پیروان خود را به ازدواج تشویق می‌کند و آنان را از رهبانیت و تجردگرایی به شدت منع می‌کنند. در اسلام مردان را لباس زنان و زنان را لباس مردان دانسته‌اند. قرآن عظیم الشان می‌فرماید: «هن لباس لکم و انتم لباس لهن» زنان لباس شمایند و شما لباس آنها هستید (ابن خلدون، ۱۴۱۹، ج ۱، ص ۲۸۶) همچنان با توجه به اجتماعی بودن زندگی انسان، ازدواج مایه آرامش، سکون و اطمینان روحی بشر دانسته شده و موجب انس میان زن و مرد می‌گردد. چیزی که انسان، بنا بر مقتضای طبیعت شدیداً به آن احتیاج دارد. قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» از نشانه‌های خداوند این است که همسرانی از جنس خودتان برایتان آفرید تا در کنار آنان، آرامش بیابید و بین شما مودت و رحمت قرار داد.

بر اساس آیه شریفه «فانکحوا ما طاب لکم من النساء مثنی و ثلاث و رباع»، مرد می تواند بیش از یک همسر اختیار کند. اگرچه ادامه آیه شریفه، رعایت عدالت را شرط اختیار بیش از یک همسر قرار داده است اما واقعیت ها نشان می دهد، هیچ مردی با تصمیم به رعایت عدالت به تجدید فراش روی نمی آورد. بی عدالتی بین همسران و ظلم فاحش که عموماً دامنگیر همسر اول می شود، چهره ای زشت از تجدیدفراش در جامعه ترسیم نموده است. آگاهی زنان بر وضع شرط های در ضمن عقد نکاح که تأمین کننده حقوق آنها در مقابل همسرگزینی مجدد زوج باشد و دخالت امره قانونگذار در قرارداد تجدیدفراش در چارچوب محدودیت ها و بایدها و نبایدهای شرعی، قانونی و نظارت بر رفتار فرد چند همسر، می تواند از آمار تجدیدفراش کاسته و زشتی این نهاد قانونی را کاهش دهد. تعدد زوجات و تجدید فراش از اشکال مختلف چند همسری است که بر خلاف اشکال دیگر آن^۱ در جوامع مختلف شایع می باشد.

دین مبین اسلام به مرد اجازه داده است تا چهار زن اختیار نماید. این اجازه محدود به رعایت عدالت بین همسران بوده و منع مرد از اختیار بیش از یک زن در صورت بیم از عدم رعایت عدالت، از جمله دستورات قرآن کریم است. علاوه بر کتاب، سنت نیز بر قبح ظلم و نفی آن به طور کلی و عدم رعایت حقوق همسران به طور خاص تأکید نموده است. رسول اکرم (ص) وضعیت مردی را که بین دو زن خود به عدالت رفتار نمی کند و به یکی بیش از دیگری اظهار تمایل نماید، بدین صورت ترسیم می نماید که در روز قیامت داخل در آتش می شود به گونه ای که یک طرف بدن خود را به زمین می کشد (فرید تنکابنی، ۱۳۷۸: ص ۴۵۵). به نظر استاد شهید مطهری «مردم با علم و تصمیم به اینکه به عدالت رفتار نکنند زنان متعدد می گیرند و این کار را به نام اسلام و تحت پوشش اسلامی انجام می دهند و اینها هستند که با عمل ناهنجار خود اسلام را بدنام می کنند» (مطهری، ۱۳۷۸: ص ۴۵۵) حاکم اسلامی به عنوان ولی امر جامعه و امر به معروف و ناهی از منکر، موظف است، در نهی از ظلم و امر به رعایت عدالت، دخالتی چشمگیر داشته باشد و به ویژه چشمان نظارتگر و قواعد امره خویش را معطوف نهاد بنیادین جامعه، یعنی خانواده نماید.

۱ - چند شوهری و اشتراک جنسی از اشکال دیگر چند همسری است که در تاریخ ملل مختلف مشاهده می شود.

فصل اول)

کلیات

الف) بیان مساله

ازدواج موقت یا نکاح منقطع (متعّه) از جمله موضوعات فقهی و حقوقی در باب ازدواج می باشد، که از دیرباز مورد مناقشه و گفتگو بوده است. سابقه این مباحث به زمان خلفاء راشدین باز می گردد. عمده سخن در مورد حلال و یا حرام بودن آن در شریعت مقدس اسلام است. شیعیان به ویژه امامی ها آن را حلال و شاخه ای از ازدواج مشروع می دانند اما منابع علمی و اجتهادی مذاهب چهارگانه اهل سنت، ازدواج موقت را حکم منسوخ می دانند؛ یعنی در گذشته حلال بوده و بعد نسخ شده و حرام شده است و اکنون مرتکب آن، فعل حرام انجام می دهد؛ اما در عرف عوام سخن از نسخ گفته نمی شود؛ بلکه ازدواج موقت را از اصل و ریشه حرام و خلاف شریعت برمی شمارند.

تا سال ۱۳۴۶ نظام تعدد زوجات در حقوق ایران بی هیچ قیدی کاملاً مجاز بود و مرد می توانست تا چهار زن به نکاح دائم به عقد خود درآورد بی آنکه مرجعی درخصوص قدرت اجرای عدالت که قرآن کریم بدان تصریح کرده بود تحقیق نماید. نخستین تحول قانونی در این خصوص توسط قانون حمایت خانواده سال ۱۳۴۶ ایجاد شد. تا این زمان مرد در گرفتن زنان متعدد اختیار تام داشت و او بود که خود دا شتن یا ندا شتن قدرت اجرای عدالت را احراز می کرد و در واقع بی هیچ تحقیقی، به صرف اراده می توانست تجدید فراش نماید (مودی و گرائیلی، ۱۳۹۵، ص ۲۲). سوءاستفاده برخی مردان از این آزادی قانونگذار را به واکنش واداشت و سبب شد که قانونگذار بی آنکه تعدد زوجات را ممنوع سازد آن را تحت نظارت مرجع قضایی قرار دهد و تحقیق درباره قدرت اجرای عدالت را به دادگاه واگذار نماید. در ماده ۱۴ این قانون آمده بود «هرگاه مرد بخواهد با داشتن زن، زن دیگری اختیار نماید باید از دادگاه تحصیل اجازه بنماید. دادگاه وقتی اجازه اختیار همسر تازه خواهد داد که با انجام اقدامات ضروری و در صورت امکان تحقیق از زن فعلی، توانایی مالی مرد و قدرت او را به اجرای عدالت احراز کرده باشد. هرگاه مرد بدون تحصیل اجازه از دادگاه مبادرت به ازدواج نماید به مجازات مقرر در ماده ۵ قانون ازدواج مصوب ۱۳۱۶-۱۳۱۰ محکوم خواهد شد». لازم به ذکر است که مجازات موضوع ماده ۵ قانون ازدواج نیز ۶ ماه تا یک سال حبس می باشد. در دادن اجازه دادگاه، رضایت زن اول شرط نبود و دادگاه در صورت لزوم می توانست بدون رضایت زن اول نیز اجازه دهد که مرد دو بار ازدواج نماید. هرچند در عمل دادگاه ها به ندرت از اختیار خود در صدور اجازه استفاده می کردند. هرگاه ازدواج دوم مرد بدون رضایت همسر اول صورت گرفته بود او از این حق برخوردار بود که از دادگاه تقاضای صدور گواهی عدم امکان سازش

برای طلاق نماید، این بود که زوج بدون رضایت زوجه همسر دیگری اختیار کرده باشد. بدین گونه، قانون حمایت خانواده سال ۴۶، از دیدگاه حقوق زنان گامی مثبت و ارزنده تلقی می‌گردید که تا حدی از اختیار مطلق مردان در تعدد زوجات کاست و مقام قضایی را برای اولین بار ناظر بر این امر قرار داد (بداعی، ۱۳۸۷، ص ۵۲). دومین قانون حمایت خانواده، تغییرات اساسی‌تری درباره تعدد زوجات دربر داشت. برخلاف قانون پیشین که دخالت دادگاه را محدود به احراز توانایی مالی و قدرت اجرای عدالت نموده بود، قانون اخیر این امر را کافی ندانسته و مواردی را که مرد می‌تواند با داشتن زن، همسر دیگری اختیار نماید صریحاً مشخص و محصور گردانیده است. نگارش قانون به گونه‌ای است که تصور می‌رود اجازه دادگاه فقط درباره زن دوم است و عقد کردن زن سوم و چهارم به هیچ وجه قانونی نمی‌باشد.

در حقوق ایران و اکثر کشورهای اسلامی، به پیروی از فقه اسلامی، در صورتی که از حد مقرر تجاوز نکند پذیرفته شده است. اسلام تعدد زوجات را برای موارد استثنایی تجویز کرده و اصل را بر نظام تک همسری قرار داده است. قانون مدنی موضوع تعدد زوجات را مستقل و صریح مطرح نکرده است. قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۴۶ پذیرش تعدد زوجات را مشروط اعلام کرده بود و عدالت را به همان معنایی که در فقه اسلامی و تفسیر آیه سوم سوره نساء است، پذیرفته بود. قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳ رضایت همسر اول را پیش‌بینی نمود و عدالت نسبت به همسر اول را ملاک اجرای عدالت از سوی مرد قرار داده است؛ همچنین در قانون جدید حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ ضمن پذیرش تعدد زوجات به زن اجازه تقاضای صدور گواهی عدم امکان سازش برای طلاق حتی در صورت رضایت زن به ازدواج مجدد شوهر اعطا شده است که به نوبه خود قابل تأمل است. در عقدنامه‌های جدید نکاح، براساس تصمیمات شورای عالی قضایی (مصوبات مورخ ۶۱/۷/۱۹ و ۶۲/۶/۲۸) شروطی به چاپ رسیده است که در امضاء و پذیرش آنها به زوجینی که عقد نکاح را منعقد می‌نمایند پیشنهاد شده است. در این شرط بیشتر حقوق زنان لحاظ گشته است و شاید اندیشه گنجاندن این شروط آن بوده است که آنچه به علت غیر شرعی بودن نمی‌توانست شکل قانون به خود بگیرد در قالب شرط ضمن عقد صورت شرعی بگیرد. در عقدنامه‌های نکاح آمده است «ضمن عقد نکاح یا عقد خارج لازم زوج به زوجه وکالت بلاعزل با حق توکیل غیر داد که در موارد مشروحه زیر با رجوع به دادگاه و اخذ مجوز از دادگاه پس از انتخاب نوع طلاق خود را مطلقه نماید و نیز به زوجه وکالت بلاعزل با حق توکیل غیر داد تا در صورت بذل از طرف او قبول نماید. یکی از مواردی که زن می‌تواند حسب مورد تقاضای صدور اجازه طلاق نماید این است که زوج همسر دیگری بدون رضایت زوجه اختیار کند یا به تشخیص دادگاه نسبت به همسران خود اجرای عدالت ننماید». بنابراین

هرگاه این شرط به هنگام عقد ازدواج به امضای زوجین رسیده باشد زوج باید در اختیار نمودن همسر دوم رضایت زن اول خود را بدست آورد وگرنه او می‌تواند با مراجعه به دادگاه خود را مطلقه نماید و چون وکالت داده شده به وی، شامل وکالت در انتخاب نوع و همچنین وکالت در قبول بذل از طرف شوهر می‌باشد، زن می‌تواند طلاق خلع را بگزیند و زوج را از حق رجوع در زمان عده محروم نماید. شرط مذکور، عام است و در تمام مواردی که زوج بدون رضایت زوجه، زن دیگری اختیار می‌کند، زوجه حق طلاق پیدا می‌کند. در این تحقیق سعی خواهد شد ضمن بررسی پیشینه تاریخی و فلسفه وضع تعدد زوجات در فقه و حقوق موضوعه، دیدگاه‌های فقه امامیه و حنفیه در این خصوص مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته و وجوه افتراق و اشتراکات بین آنها تبیین شود؛ همچنین سیر تقنینی مربوط به موضوع در گذر زمان مشخص شده و رویکرد قوانین ایران در این باره مورد مطالعه قرار بگیرد.

ب) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

اهمیت نظری:

قرآن کریم در آیات 3 و 121 سوره نساء از رعایت عدالت میان همسران در تعدد زوجات یاد کرده است. در روایات نیز به این موضوع پرداخته شده است. از این رو شرط رعایت عدالت در تعدد زوجات مورد قبول فقیهان همه مذاهب اسلامی اعم از امامیه و حنفیه می‌باشد، اما وجه افتراق میان فقه امامیه و حنفیه درباره تعدد زوجات در تفسیر رعایت عدالت و تعیین متعلق عدالت می‌باشد. مفسران نیز در تفسیر آیات مذکور و شرط عدالت ذکر شده در آنها اختلاف دارند. قرآن کریم تعدد زوجات را مشروط به رعایت عدالت نموده است. بسیاری از فقیهان عدالت در تعدد زوجات را به مساوات معنا کرده اند و از این رو متعلق آن را فقط قسّم (تقسیم شبها میان همسران) می‌دانند؛ در حالی که عدالت به معنای میانه روی و رعایت حقوق دیگران و پرهیز از افراط و تفریط است. به همین جهت متعلق آن همه حقوق فقهی و اخلاقی همسر است و مختص به قسّم نمی‌باشد. از نظر برخی افراد، چندهمسری در زمان‌های گذشته رسم بوده است و اینک در بیشتر جوامع مرسوم نیست. از نظر گروه دیگر، تنها اصل تجویز آن در متون دینی، بر جواز انجام آن کفایت می‌کند. با توجه به این مساله، که چندهمسری تحت عنوان «تعدد زوجات» تابع وجود شرایطی خاص (برگرفته از شرع و قانون) برای امکان تحقق است، حمایت از حقوق زنان، سلامت جامعه و پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم چندهمسری بر خانواده، به منزله اساسی ترین نهاد اجتماعی، اهمیت توجه قانونگذار به این مقوله را دوچندان می‌کند.

اهمیت کاربردی:

رضایت همسر اول جزء یکی از مواردی است که مرد با وجود آن می‌تواند همسر جدید اختیار نماید. مطابق ماده ۱۷ قانون جدید حمایت خانواده برخلاف قبل، حتی اگر زن اول، خود رضایت داده باشد که شوهرش همسر دیگری اختیار نماید، می‌تواند از دادگاه تقاضای صدور گواهی عدم امکان سازش برای طلاق نماید. در قوانین فعلی سرنوشت قانون حمایت خانواده درباره تعدد زوجات به طور دقیق مشخص نیست. در حالیکه هیچ متن قانونی آن را نسخ نکرده است اما دادگاه‌ها از اجرای کامل مفاد آن خودداری می‌ورزند البته مشکلات و موانع اقتصادی و عوامل دیگر سبب شده که در جامعه تعدد زوجات روز به روز در حال کاهش باشد عرف جامعه ما نیز دیگر اکنون به سختی آن را می‌پذیرد. با این حال چون تعدد زوجات عملاً ضمانت اجرای کیفری ندارد و مردی را که ازدواج مجدد نماید نکاح وی از نظر مدنی صحیح است و مجازات کیفری هم متوجه وی نمی‌گردد ممکن است باب سوءاستفاده مردان سست ایمان باز شود، دخالت قانونگذار با رعایت تمام جوانب قضیه لازم به نظر می‌رسد. لذا این تحقیق می‌تواند از مشکلاتی که در اثر بی اطلاعی از قوانین مربوط به تعدد زوجات و نیز نقص قوانین بوجود خواهد آمد جلوگیری نماید.

ج) پیشینه تحقیق

برخی از تحقیقاتی که درباره موضوع تحقیق صورت گرفته به شرح ذیل می‌باشد:

۱- عچرش، (۱۳۸۹)، در پایان نامه ای تحت عنوان «بررسی فقهی حقوقی تعدد زوجات»، چنین بیان می‌دارد: «تعدد زوجات یکی از مسائل بحث انگیز حقوق اسلام است که در طول تاریخ سؤالات بسیاری از سوی موافقان و مخالفان در مورد آن مطرح شده است. از جمله اینکه فلسفه تعدد زوجات چیست؟ چرا اسلام که پیام آور عدل است آن را پذیرفته است؟ اسلام چه تمهیداتی برای جلوگیری از ظلم به زنان در این نهاد اجتماعی اندیشیده است؟ طی پژوهش‌های انجام شده معلوم شد که اسلام مبتکر تعدد زوجات نبوده است، بلکه در ملل و ادیان گذشته، تعدد زوجات به شکل بی حد و حصر وجود داشته است و اگر اسلام تعدد زوجات را نمی‌پذیرفت در واقع صورت مسأله را پاک کرده بود. لذا اسلام برای ضابطه مند ساختن این پدیده، در گام اول آن را پذیرفت و محدود به چهار زن کرد و در گام بعدی جواز آن را مقید به عدم ترس از بی عدالتی نمود». در این تحقیق به روش توصیفی- تحلیلی به تبیین موضوع آن هم صرفاً در فقه امامیه پرداخته شده و نظرات موافقان

و مخالفان آن بیان شده درحالی‌که در تحقیق پیش رو، موضوع تعدد زوجات از دیدگاه فقه امامیه، حنفیه و نیز حقوق موضوعه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲- صادقی، (۱۳۹۱)، در مقاله ای تحت عنوان «شرایط ازدواج در مذهب حنفی» چنین مقرر می‌دارد: شرایط عقد ازدواج در مذهب حنفی عبارتند از: شرایط انعقاد، شرایط صحت، شرایط نفوذ و شرایط لزوم. شرایط انعقاد مربوط به ایجاب و قبول و صیغه عقد است همچنین عاقد باید اهلیت صدور لفظ را داشته باشد؛ یعنی دارای عقل و تمیز باشد، بنابراین مجنون و صغیر غیرممیز نمی‌تواند عقد ازدواج را منعقد نماید. در صورت مسلمان بودن زوجه، زوج نیز باید مسلمان باشد و ازدواج غیرمسلمان با زن مسلمان باطل است. شرایط صحت عقد شرایطی است که بدون آنها، عقد معتبر نبوده و از نظر شرعی محترم نمی‌باشد. برای صحت عقد ازدواج دو شرط بیان شده است: شهادت و صلاحیت زن برای عقد ازدواج. شرایط نفوذ عقد؛ شرایطی است که بدون آنها احکام عقود بر متعاقدين نافذ نخواهد بود و عقد متوقف بر اجازه شده و در صورت تحقق اجازه نافذ می‌گردد مانند اهلیت و ولایت حنفیه چهار شور را به عنوان شرایط لزوم عقد ازدواج بیان کرده اند: «انجام عقد غیر بالغ توسط پدر یا جد پدری یا فرزند، انتخاب مهرالمثل یا بیشتر با عنوان مهر در ازدواج توسط بالغه عاقله، فقدان عیب در زوج، کفایت». در این مقاله که به روش توصیفی-تحلیلی به موضوع شرایط ازدواج در مذهب حنفی پرداخته شده، صرفاً شرایط، آثار و احکام ازدواج در مذهب حنفی مورد بررسی قرار گرفته و در باب تعدد زوجات در فقه و حقوق موضوعه ایران، سکوت اختیار شده است در حالی‌که تحقیق پیش رو به مذاقه در مسئله تعدد زوجات از دیدگاه فقهی-حقوقی با مطالعه در فقه امامیه و حقوق موضوعه نیز خواهد پرداخت و وجوه افتراق و اشتراک فیما بین را مدنظر قرار خواهد داد.

۳- مودی، گرائیلی، (۱۳۹۵)، در مقاله ای با عنوان «بررسی ازدواج موقت از دیدگاه فقه و حقوق»، کنگره بین المللی علوم اسلامی-انسانی چنین مقرر می‌دارد: «از جمله موضوعات فقهی و حقوقی در باب ازدواج می‌باشد، که از دیر باز مورد مناقشه و گفتگو بوده است. سابقه این بحث ها به زمان متعه «ازدواج موقت یا نکاح خلفاء راشدین باز می‌گردد. عمده سخن در مورد حلال و یا حرام بودن آن در شریعت مقدس اسلام است. شیعیان به ویژه امامی ها آن را حلال و شاخه ای از ازدواج

مشروع می دانند گرچه حالا در عمل این نوع ازدواج از رواج افتاده است. منابع علمی و اجتهادی مذاهب چهارگانه اهل سنت، ازدواج موقت را حکم منسوخ می دانند؛ یعنی در گذشته حلال بوده و بعد نسخ شده و حرام شده است و اکنون مرتکب آن، فعل حرام انجام می دهد؛ اما در عرف عوام سخن از نسخ گفته نمی شود؛ بلکه ازدواج موقت را از اصل و ریشه حرام و خلاف شریعت برمی شمارند». در این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی به موضوع ازدواج موقت از دیدگاه فقه و حقوق پرداخته و درباره مبحث ازدواج مجدد در فقه حنفی سکوت شده است در حالیکه تحقیق حاضر شرایط و آثار تعدد زوجات در فقه حنفیه را نیز مورد رسیدگی قرار خواهد داد.

۴- امامی، (۱۳۹۲)، در مقاله ای تحت عنوان «فلسفه حکم تعدد زوجات» چنین بیان می دارد: «این نوشتار با بیان فلسفه حکم تعدد زوجات در اسلام، دفاعی عقلانی از این حکم در برابر پرسش ها و اعتراض های موجود در عصر حاضر خواهد کرد. پس از تبیین روش درست دفاع از قوانین و مقررات حقوقی و فقهی، سه دیدگاه در فلسفه این حکم بیان می شود. مهمترین عامل تشریع این حکم، تفاوت غریزه جنسی میان زن و مرد و تحریک پذیری و قدرت بیشتر آن در مردان می باشد که موجب شده نظام حقوقی مبتنی بر تک همسری که در بیشتر جوامع امروز رایج است، نتواند روابط جنسی میان زنان و مردان را در دایره انضباط قانونی بگنجانند و مانع رواج روابط جنسی خارج از چارچوب ازدواج گردد. با این وجود، می توان گفت زندگی تک همسری از نظر اخلاقی و در شرایط عادی مطلوبتر است و حکم مشروعیت تعدد زوجات، بر اساس ضرورت های اجتناب ناپذیر برخاسته از غریزه جنسی مردان شکل گرفته است و فقط باید در محدوده وجود ضرورت و شرایط مناسب به آن اقدام شود». در این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی به موضوع فلسفه حکم تعدد زوجات می پردازد در حالیکه تحقیق حاضر، شرایط و آثار تعدد زوجات را در فقه امامیه، حنفیه و حقوق موضوعه مورد مطالعه قرار داده و به تمیز وجوه افتراق و اشتراک فیما بین خواهد پرداخت.

۵- ابراهیم، احمدی، ایراندوست، (۱۳۹۵)، «تعدد زوجات از منظر فریقین»، مجله مطالعات فقهی - فلسفی، دوره ۴، شماره ۱۴ چنین بیان می دارد: «مسئله تعدد زوجات از جمله احکام امضایی است که در نظام حقوقی اسلام مورد شناسایی قرار گرفته است. این حکم برای حمایت از زنان محروم از زوج، پیش بینی شده است. اعمال

محدودیت کمی در تعدد زوجات و دیگر شرایط، از رویکردی واقع بینانه و مصلحت گرایانه در جعل آن حکایت دارد. از همین رو، از دیرباز فقهای امامیه و اهل سنت با استناد به آیات، روایات و اجماع به بررسی این امر پرداخته و در کتب خود مشروعیت آن را تبیین ساخته اند اما در این بین این موضوع مخالفینی نیز دارد. همچنین فقهای فریقین برای حدوث تعدد زوجات با استناد به آیات شرط عدل و تمکن مالی را از جمله شرایط موجهه می شناسند». در این تحقیق که به روش توصیفی - تحلیلی به موضوع تعدد زوجات از منظر فریقین پرداخته شده صرفاً نظریات علمای فقه امامیه و اهل سنت مورد بررسی قرار گرفته و درباره شرایط، احکام و آثار تعدد زوجات در فقه حنفیه و حقوق موضوعه سکوت شده است در حالیکه در این تحقیق، احکام و آثار تعدد زوجات در فقه امامیه و حنفیه و حقوق موضوعه مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

د) سوالات تحقیق

سوال اصلی:

رویکرد قوانین ایران، فقه امامیه و حنفیه نسبت به تعدد زوجات چیست؟

سوالات فرعی:

۱) وجوه اشتراک و افتراق موضوع پذیرش تعدد زوجات در فقه امامیه و حنفیه شامل چه مواردی است ؟

۲) منظور از عدالت شرط شده فیمابین زوجات که مورد اتفاق نظر فقه امامیه و حنفیه بوده چه می باشد ؟

ه) فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی:

موضوع تعدد زوجات در قوانین ایران، فقه امامیه و حنفی پذیرفته شده است.

فرضیه های فرعی:

۱) اگرچه درباره شرط رعایت عدالت در تعدد زوجات میان همه مذاهب اسلامی اتفاق نظر وجود دارد، اما در تفسیر آن و تعیین متعلق عدالت میان فقهای امامیه و حنفیه اختلاف نظر وجود دارد.

۲) عدالت شرط شده در تعدد زوجات مختص قسم یا برخی وظایف خاص حقوقی مرد نسبت به همسرانش نیست، بلکه شامل همه وظایف حقوقی و اخلاقی مرد نسبت به همسرانش می شود.